

СУФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ГОМЕОПАТІЇ

© Луковенко Т., 2016

Стаття продовжує цикл авторових публікацій, присвячених вивчання лексики української гомеопатичної галузі. Пропонована праця презентує аналізування дериваційних процесів досліджуваної термінології. Зокрема, розглянуто суфіксальний спосіб творення термінів, визначено ступінь продуктивності окремих словотвірних типів у творенні гомеопатичних термінів. Актуальність статті зумовлено потребою вивчити й систематизувати способи творення термінів гомеопатичної галузі, яку ще не належно досліджено на лінгвістичному рівні.

Ключові слова: українська мова, гомеопатична термінологія, термін, термінотворення, суфіксальний спосіб творення термінів.

This article continues the series of publications of the author on the study of vocabulary Ukrainian homeopathic industry. The proposed work presents the analysis of derivative processes in studied terminology. In particular, the suffix method of creating terms defined as a level of performance of certain types of structural word in the creation of homeopathic terms. Relevance of the article due to the need to study and systematize ways of creating terms homeopathic field, which today remains less explored at linguistic level.

Keywords: Ukrainian language, homeopathic terminology, term, term construction, suffix method of creating terms.

В останні десятиріччя надто гостро постала проблема внаормувати й уніфікувати сучасну українську науково-технічну термінологію. Наразі українське термінознавство поповнено низкою праць, присвячених дослідженню термінологічних систем різних галузей знань, у яких, зокрема, значну увагу приділено вивчання дериваційних процесів (І. М. Кочан, З. Й. Куньч, Н. І. Овчаренко, М. Р. Процик, Н. А. Цимбал, Д. П. Шапран, Н. О. Яценко й ін.).

Актуальність статті зумовила потреба вивчити й систематизувати способи творення термінів гомеопатичної галузі, яку ще не належно досліджено на лінгвістичному рівні.

Метою пропонованого дослідження є аналізування творення термінів і визначання специфіки дериватологічних процесів у сучасній українській гомеопатичній термінології.

Завдання розвідки – окреслити основні тенденції терміноутворювання в галузі гомеопатії та визначити ступінь продуктивності окремих словотвірних типів.

Здебільшого терміни сучасної української мови, зокрема й гомеопатичні, утворюємо морфологічним способом, у якому «чільне місце посідає афіксація, тобто деривація за допомогою афіксальних морфем: префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів одночасно, постфіксів, флексій» [6, с. 167]. На думку Т. І. Панько, «...у морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології» [5, с. 121]. Афікс завжди вміщує термін у «певну матрицю системи, тому семантичне навантаження його у зв'язку з цим інше, ніж у загальнонародній мові: конкретніше, чіткіше» [6, с. 168].

У системі афіксального словотвору найактивнішу роль відіграє суфіксальний спосіб, бо суфіксам притаманний чималий «спектр» значин – від конкретних до широко абстрактних, наділяючи терміни, до складу яких вони входять, єдиною значиною і виконуючи семантичну функцію [2, с. 10]. Щодо походження суфікси поділяють на питомо українські й запозичені.

Суфіксальне словотворення є найпоширенішим морфологічним способом творення термінів в українській гомеопатичній термінології.

Значна частина термінів гомеопатії постала за допомогою питомих суфіксів. Так, продуктивний у термінології гомеопатії **словотвірний тип із суфіксом -ни(я) (-анн(я), -ення(я))**, який об'єднує віддієслівні іменники з загальною значиною опредметненого процесу дії чи абстрактного поняття за назвою дії, напр.: *виснаження* – патологічний стан, що характеризується значним зниженням функцій окремих органів, систем чи всього організму внаслідок надмірно інтенсивної діяльності, дії сильних подразників, важкої хронічної хвороби, тривалого недостатнього харчування або недостатнього засвоєння отриманої їжі [4, с. 22]. Формант **-ни(я) (-анн(я), -ення(я))** приєднується до дієслів-мотиваторів недоконаного виду з кінцевим морфом основи **-а- (-я-), -ва-, -ува- (-юва)** та до дієслів доконаного виду із суфіксом основи **-и-**: *вживати* – *вживання*, *виготовляти* – *виготовлення*, *виділяти* – *виділення*, *випарювати* – *випарювання*, *випробовувати* – *випробування*, *виснажувати* – *виснаження*, *досліджувати* – *дослідження*, *доторкуватися* – *доторкання*, *забарвлювати* – *забарвлення*, *загострювати* – *загострення*, *загоювати* – *загоєння*, *заражувати* – *зараження*, *зневоднювати* – *зневоднення*, *знекровлювати* – *знекровлення*, *знеболювати* – *знеболювання*, *знешкоджувати* – *знешкодження*, *зміцнювати* – *зміцнення*, *лікувати* – *лікування*, *нагрівати* – *нагрівання*, *насичувати* – *насичення*, *оздоровити* – *оздоровлення*, *поздразнити* – *поздразнення*, *подрібнити* – *подрібнення*, *полегшити* – *полегшення*, *показати* – *показання*, *спалювати* – *спалювання*, *спікати* – *спікання*, *сповільнити* – *сповільнення*, *стимулювати* – *стимулювання*, *струшувати* – *струшування*, *розсмоктувати* – *розсмоктування*, *розтирати* – *розтирання*, *тритирувати* – *тритирування*, *фільтрувати* – *фільтрування* тощо.

Дієслівність як граматична категорія в термінології «виступає не у формі самих дієслів, які не можуть бути виразником логічного суб'єкта, а у формі абстрактних іменників, що зберігають значення дії, але поєднують його із значенням абстрактної предметності» [1, с. 35].

За нашими підрахунками на основі структурної моделі (під структурною моделлю розуміємо «схему словотвірної будови похідних номінацій із значенням форманта і категоріальної характеристики твірної основи» [3, с. 119]) з питомих формантом **-ни(я) (-анн(я), -енн(я))** постало 16 % гомеопатичних однослівних термінів, утворених суфіксальним способом.

Словотвірний тип із суфіксом -ник. Віддієслівні деривати із суфіксом **-ник** (2 %) у термінології гомеопатії позначають: чинник чи предмет, що спричинює дію, процес або сприяє їм (*збудник*, *поздразник*, *шкідник* тощо); особу-виконавця певної дії, названої дієсловом (*виробник*).

Морф **-ник** переважно поєднано з усіченими дієслівними основами.

Словотвірний тип із суфіксом -к(а) (-нк(а), -ачк(а), -ячк(а)). Деривати цього малопродуктивного типу (3,6 %) змотивовано усіченими національного походження інфінітивними основами доконаного й недоконаного видів і, крім основної значини опредметненої дії (*задишка*, *сверблячка* тощо), мають значину предмета, за допомогою якого виконують дію (*розтирка* тощо), об'єкта дії (*домішка* тощо), значина продукту чи наслідку дії (*настоянка* тощо).

Суфікс **-к-** може спричинити небажану полісемічність деяких словоформ, виражаючи рівночасно значину предметності, результативності, опредметненого процесу. Для чіткішого розмежування таких понять (якщо дозволяють дериваційні можливості) варто номінувати їх різноформальними дериватами, напр.: предмет: *упаковка*^{*} – тара чи оболонка на лікарський засіб, що забезпечує його захист від пошкод, утрат, забезпечує збереження і незмінність властивостей протягом установлених термінів придатності, а також полегшує процес транспортування [8, с. 314]; процес: *пакування* – технологічний процес розподілу готових гомеопатичних лікарських засобів у пакунки [8 с. 313].

Словотвірний тип із суфіксом -ин(а) (-тин(а)). До цього типу належать питомі деривати зі значиною наслідку дії, названої дієсловом, що мотивовані дієсловами доконаного та недоконаного виду з усіченням кінцевого голосного основи : *блювотина*, *пухлина*, *харкотина* тощо.

Термінологія гомеопатії послуговується також відіменниковими дериватами **словотвірного типу із суфіксом -ин(а)** на означення конкретних предметів із різними мотиваціями (*волосина*, *клітина* тощо) й субстантивними дериватами **словотвірного типу із суфіксом -ин(а) (-овин(а))**, де мотиватори – прості й суфіксальні прикметники. Її твори цього типу в досліджуваній галузі мають

* пакування – ред.

такі лексико-семантичні значини: речовина, матеріал: *сировина, рідина* тощо; місце чи ознака, що вирізняється на чомусь: *лисина, сивина* тощо; значина абстрактної ознаки: *величина, густина* тощо.

Загалом за допомогою суфікса **-ин(а) (-овин(а))** утворено 5,7 % однослівних термінів гомеопатії.

Значну частину термінів гомеопатії утворено за допомогою іншомовних суфіксів.

Словотвірний тип із суфіксом -ість- – репрезентують іменникові форми, які мають різноманітні лексико-семантичних значини: відприкметникові (дієприкметникові) ўтвори виражають ознаку абстрагованості або властивості чого-небудь: *агресивний – агресивність, адекватний – адекватність, активний – активність, аномальний – аномальність, безперервний – безперервність, безпорадний – безпорадність, властивий – властивість, вологий – вологість, вигойний – вигойність, виліковний – виліковність, видужний – видужність, в'язкий – в'язкість, гомогенний – гомогенність, ефективний – ефективність, інтенсивний – інтенсивність, кволий – кволість, курабельний – курабельність, мутний – мутність, напружений – напруженість, негативний – негативність, недостатний – недостатність, однорідний – однорідність, отруйний – отруйність, періодичний – періодичність, подібний – подібність, подразливий – подразливість, прозорий – прозорість, полярний – полярність, спадковий – спадковість, розпадний – розпадність, чутливий – чутливість* тощо; іменникові номінації, що означають осіб за характерною поведінкою: *антагонізм – антагоніст, оптимізм – оптиміст, песимізм – песиміст* тощо; суфіксальні одиниці, що означають осіб, за їхньою приналежністю до певних понять, течій, царин діяльності тощо: *комплексизм – комплексист, уніцизм – уніцист* й ін.

Деривати цього продуктивного в гомеопатії словотвірного типу утворюють від питомих й інтернаціональних мовних основ і становлять близько 24 % від усіх термінів-однослівів.

Словотвірний тип із суфіксом -атор- (-ятор-). Деривати цього типу (5,6 %) співвідносні з іншомовними дієслівними основами й кінцевим **-ува-ти** та з віддієслівними іменниками із суфіксом **-ція**. Терміни-іменники цього типу в досліджуваній галузі мають значину: пристрій (механізм, прилад), що виконує певну дію: *гомогенізатор, дозатор, емульгатор, мацератор, перколятор* тощо; речовина, що бере участь у певному процесі, дії, реакції тощо, або чинник, що стимулює певну дію, процес: *каталізатор, регулятор, стимулятор* тощо.

Словотвірний тип із суфіксом -ент-. До цього типу належать іменникові деривати (1,5 %), що співвідносні з дієсловами на **-ува- (-юва-)**, і мають значину активного носія процесуальної ознаки: *абсорбент, адсорбент, реагент* тощо.

Співвідносять із дієсловами, що оформлено суфіксами **-ува- (-юва-)**, і деривати **словотвірного типу із суфіксом -ат-** (2 %). Іменники цього типу означають предмет, що є об'єктом чи наслідком якоїсь дії (*концентрат, препарат* тощо) й речовину (*конденсат, фільтрат* тощо).

Продуктивними в аналізованій галузі є **словотвірні типи із суфіксом -ація(-я), (-яція), -ція(-я)** (6,7 %). Морфи **-ація(-я), (-яція), -ція(-я)**, що поєднано з дієслівними основами чужомовного походження та суфіксом **-ува-ти (-юва-ти)** мають значину: опредметненої дії, процесу з нечітко вираженою ознакою тривалості дії: *абсорбція, дистиляція, емаціяція, ідентифікація, інактивация, компенсація, мінералізація, мотивація, регуляція, реакція, ферментація* тощо; предмета – наслідку дії: *інструкція, продукція* тощо.

Словотвірний тип із суфіксом -ик- (-ік-) у термінології гомеопатії представлено назвами осіб, що співвіднесені із суфіксальними іменниками на **-ія, -изм (-ізм), -ика** (2 %). Деривати цього типу означають осіб: за особливістю темпераменту (*меланхолік, сангвінік, флегматик, холерик* й ін.); за хворобою (*гіпотонік, діабетик, епілептик, неврастенік, ревматик, склеротик* й ін.).

Словотвірний тип із суфіксом -изм- (-ізм-). До цього словотвірного типу належать мотивовані іменниками деривати зі значиною напрям лікування: *комплексизм, плуралізм, уніцизм*; хвороба: *бромізм, йодизм, меркуріалізм* тощо.

На основі цієї моделі побудовано 3 % термінів-однослівів.

Словотвірний тип із суфіксом -ат-. Терміни-іменники із суфіксом **-ат** (4 %) означають хімічні сполуки, що містять хімічний елемент, названий словом-мотиватором: *ацетат, біхромат, йодат, карбонат, нітрат, сульфат, фосфат, хлорат* тощо.

Словотвірний тип із суфіксом -ит- (-іт-). Цей продуктивний словотвірний тип (8,3 %) репрезентовано в гомеопатії ўтворами, що належать до різних тематичних груп. Перша група об'єднує терміни-іменники зі значиною захворювань, що пов'язані із запальними процесами в організмі й мотивовані назвою хворого органа чи тканини: *бронхіт, дерматит, міокардит, плеврит, трахеїт* тощо. Другу групу становлять назви мінералів: *аратит, арагоніт, графіт, доломіт, магnezит, малахіт, нонтродит, пірит, скородит, уранініт, фармаколіт* тощо.

Продуктивний у гомеопатії **словотвірний тип із суфіксом -ин- (-ін-)** (4 %). Ўтвори з морфами **-ин- (-ін-)** – це назви ліків, що мотивовані назвами хвороб і хворобливих станів, яким вони протидіють (*гайморин, гастрин, заспокоїн, седатин, туберкулін, цефальгін* тощо).

Словотвірний тип із суфіксом -оз- слугує для утворення назв захворювань, пов'язаних із предметами та явищами, названими словом-мотиватором: *артроз, тромбоз, полікістоз, поліпоз, психоз, стеноз, токсикоз, фурункульоз* тощо. Формант **-оз-** поєднано лише з інтернаціональними основами. Терміни, що постали на основі цієї структурної моделі, становлять 4 %.

Ўтвори **словотвірного типу із суфіксом -і-[j-а]** в досліджуваній галузі мотивовані іменниками й мають значину «галузь науки, техніки» (1,6 %): *анатомія, біологія, патологія, терапія, технологія* тощо.

Одиничний вияв у термінології гомеопатії мають такі словотвірні типи: **словотвірний тип із суфіксом -ар-**, до якого належать назви чоловічого роду, зі словотвірною значиною «особа – виконавець дії, названої дієсловом», співвіднесені з інфінітивними твірними основами (лікувати → *лікар*) та з іменниковими твірними основами жіночого роду й нульовою словозмінною морфемою, що позначають особу за родом діяльності, де слово-мотиватор указує на місце діяльності (аптека → *аптекарь*); **словотвірний тип із суфіксом -б(а)**, до якого належать деривати від безпрефіксних дієслів на позначання стану, настрою: *хвороба* тощо; безпрефіксні дієслова є твірними основами в ўтворах **словотвірного типу із суфіксом -от(а)**, що означає опредметнену дію чи стан: *дрімота, ломота, чистота* тощо; **словотвірний тип із суфіксом -ництв(о)** поєднує загальну значину об'єкта й місця дії: *виробництво* тощо; **словотвірний тип із суфіксом -j-а** вказує на абстраговану ознаку стану: *здоров'я* тощо. Абстрагування дієслівної ознаки репрезентує **словотвірний тип із суфіксом -ття**, де формант **-ття** зреалізовано в дериватах, які походять від дієслівних основ з односкладовим коренем, із закінченням на голосний: *буття, життя* тощо. Ўтвори **словотвірного типу із суфіксом -к(а)** – відіменникові деривати з конкретно-предметною значиною (*крупка*); деривати **словотвірного типу із суфіксом -ик(а) (-ік(а))** означають сукупність явищ, визначених словом-мотиватором (*діагностика, прогностика*). Усього за цими структурними моделями побудовано 6 % суфіксальних іменникових дериватів.

Отже, проведені спостереження дають змогу констатувати що суфіксальний спосіб творення термінів має високу продуктивність у термінології гомеопатії. Найпродуктивнішими є словотвірні типи із суфіксами **-ість-, -нн(я) (-анн(я), -енн(я))**. Загалом, термінологічним суфіксам властива більша спеціалізація значін, ніж словотвірним засобам загальнолітературної мови.

Перспективним видається подальше досліджування дериваційних процесів в українській гомеопатичній термінології.

1. Винокур Г. О. *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии* / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы : сб. статей по языкознанию. – М., 1939. – Т. 5. – С. 3–54. 2. Клименко Н. *Основи морфеміки сучасної української мови* / Н. Клименко // Українська мова і література. – 2000. – № 29–32. – 94 с. 3. Куньч З. *Українська риторична термінологія: історія і сучасність : монографія* / З. Куньч. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 216 с. 4. Луковенко Т. О. *Словник гомеопатичних термінів* / Уклад. Т. О. Луковенко. – Слов'янськ : Видавець Маторін Б. І., 2011. – 158 с. 5. Панько Т. І. *Від терміна до системи* / Т. І. Панько. – Л. : Вища школа, 1979. – 144 с. 6. Панько Т. І. *Українське термінознавство : підручник* / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Л. : Світ, 1994. – 216 с. 7. *Словотвір сучасної української літературної мови* / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с. 8. Тихонов А. И. *Практикум по технологии гомеопатических препаратов : [для студентов фармацевт. вузов и ф-тов.]* / [А. И. Тихонов, С. А. Тихонова, Т. Г. Ярных и др.] ; ред. А. И. Тихонов. – Х. : Оригинал, 2006. – 318 с.